

Razvoj inkluzije najmlajših: pomen vzpostavljanja oddelkov s prilagojenim programom pod okriljem rednih vrtcev

Vanja R. Kiswarday

Univerza na Primorskem

vanjariccarda.kiswarday@pef.upr.si

Kristina Mars

Vrtec Mornarček Piran

kristina.kaligaric17@gmail.com

Zagotavljanje čim zgodnejše, strokovnejše in celostnejše obravnave otrok s posebnimi potrebami in njihovih družin v njihovi lokalni skupnosti ter ob prisotnosti njihovih vrstnikov je temeljna vrednota inkluzivne družbe, ki jo izpostavlja tudi Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (ZOPOPP) (2017). V tem duhu sta smiselna spodbujanje vzpostavljanja oddelkov s prilagojenim programom za predšolske otroke (v preteklosti poimenovani kot razvojni oddelki) pod okriljem rednih vrtcev in omogočanje otrokom ter družinam, da ostajajo povezani s svojim okoljem in vrstniki. V prispevku predstavljamo nekatere pogoje za vzpostavitev oddelkov s prilagojenim programom ter rezultate empirične raziskave, s katero smo želeli s sodelovanjem strokovnih delavcev, ki so zaposleni v oddelkih s prilagojenim programom v rednih vrtcih, dobiti vpogled v njihovo doživljanje delovanja teh oddelkov. S pomočjo ankete, ki jo je rešilo 60 strokovnih delavk, in poglobljenih intervjujev s štirimi izmed njih smo ugotovili njihovo naklonjenost tovrstnemu vključevanju, hkrati pa tudi deloma nezadovoljive pogoje. To nas zavezuje k povečanju skrbi za ekosistemski razvoj pogojev za uspešno inkluzijo najmlajših.

Ključne besede: inkluzija, predšolski otroci s posebnimi potrebami, razvojni oddelki, prilagojen program predšolske vzgoje, pogoji

Uvod

Ena od temeljnih vrednot sodobne družbe je odprtost in inkluzivna naravnost vzgojno-izobraževalnega sistema, ki vsakemu, ne glede na njegove lastnosti in sposobnosti, zagotavlja podporo, ki jo potrebuje za napredovanje. V inkluzivnem vzgojno-izobraževalnem okolju lahko vsi otroci doživijo občutek pripadnosti in so deležni priložnosti za smiselno, visokokakovostno ter na otroka osredotočeno učenje, ki poteka v domači lokalni skupnosti, skupaj z vrstniki in s prijatelji (Evropska agencija za izobraževanje oseb s posebnimi potrebami in inkluzivno izobraževanje 2015). To spodbuja transformativno učenje in gradi skupnost, za katero sta značilna spreminjanje okolja v smi-

slu skupnega prepoznavanja in odstranjevanja ovir ter omogočanja aktivne vključenosti vsakega posameznika po njegovih zmožnostih (Ainscow 2005). Ko je inkluzija dobro načrtovana, ne koristi le otrokom s posebnimi potrebami (v nadaljevanju otroci s PP), ki so bili v preteklosti pogosto izključeni iz rednega vzgojno-izobraževalnega sistema, temveč tudi njihovim vrstnikom, skupnosti in družbi kot celoti.

Med temeljna načela skrbi za otroke s PP sodijo čim zgodnejše odkrivanje težav in posebnih potreb, takojšen odziv nanje ter zagotavljanje ustrezne pomoči otroku in njegovi družini (Jakič Brezočnik, Šoln Vrbinc in Švalj 2017). Evropska agencija za razvoj izobraževanja na področju posebnih potreb poleg tega izpostavlja še, da je eden od pomembnejših ciljev inkluzije, da stremi k zagotavljanju čim večje strokovnosti in celostne obravnave otrok s PP ter njihovih družin (Soriano in Kyriazopoulou 2010). V Sloveniji se po uvedbi Zakona o celostni zgodnji obravnavi otrok s posebnimi potrebami (ZOPOPP) (2017) zgodnja obravnava izvaja v okviru centrov za zgodnjo obravnavo, ki delujejo v okviru javne mreže in zagotavljajo regijsko pokritost. Multidisciplinarni timi centrov za zgodnjo obravnavo so odgovorni za postavitev diagnoze ter oceno zmožnosti in potreb otroka ter njegovih staršev. Na osnovi ugotovitev pripravijo individualni načrt pomoči družini in strokovno podporo nudijo tudi vrtcu oz. zavodu za vzgojo in izobraževanje otrok s PP.

V okviru slovenskega sistema predšolske vzgoje možnost inkluzije najmlajših otrok s PP v redne vrtce realizirata dva programa, in sicer program za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo (DSP) ter prilagojeni program za predšolske otroke. V slednjem je prilagojeno tako izvajanje programa kot tudi normativi, program pa izvajata vzgojitelj predšolskih otrok s PP, ki ima specialnopedagoško izobrazbo ustrezne smeri, in pomočnik vzgojitelja. Število teh programov, ki smo jih v preteklosti imenovali razvojni oddelki vrtcev, naj bi se z uvedbo ZOPOPP (2017), ki po svojih ciljih in načelih stremi h kakovostni inkluziji ter zagotavljanju največje koristi otroka in družine, pričelo povečevati in s tem uresničevati kakovostnejšo inkluzivno predšolsko vzgojo (Jakič Brezočnik, Šoln Vrbinc in Švalj 2017). K temu nas zavezujejo tudi evropska zakonodaja in smernice (Evropska agencija za izobraževanje oseb s posebnimi potrebami in inkluzivno izobraževanje 2017; OECD 2015; Sklepi Sveta in predstavnikov vlad držav članic, ki so se sestali v okviru Sveta, o vključujoči različnosti, ki omogoča dostop do kakovostnega izobraževanja za vse (2017/C 62/02) 2017).

V prispevku želimo raziskati zgodovino razvoja oddelkov s prilagojenim programom za predšolske otroke, ki delujejo v okviru rednih vrtcev v Sloveniji, in ugotoviti njihovo razširjenost. V empiričnem delu so nas zanimala

predvsem mnenja in stališča, ki jih imajo do obstoja in delovanja oddelkov s prilagojenim programom v rednih vrtcih strokovni delavci, ki delujejo v teh oddelkih. Menimo namreč, da je skrb za razvoj inkluzije najmlajših prvi korak dolgotrajnega procesa razvoja inkluzivne družbe, saj vrtec predstavlja pomembno izkustveno okolje, v katerem poleg drugega otroci oblikujejo tudi svoje vrednote in stališča do različnosti. Otroci se lahko drug od drugega veliko naučijo. Učijo se empatije, sprejemanja drugačnosti in pozitivnega odnosa do vrstnikov, spoštovanja, odgovornosti ter medsebojnega sodelovanja (Globačnik 2012; Loughran 2012) in lahko že v predšolskem obdobju začnejo aktivno sodelovati pri izgradnji inkluzivne ter socialnokohezivne skupnosti.

Celostna zgodnja obravnava otrok s posebnimi potrebami in otrok z rizičnimi dejavniki v predšolskem obdobju

Celostna zgodnja obravnava otrok s PP vključuje različne interdisciplinarne pristope, ki omogočajo celosten razvoj otroka in podporo njegovi družini ter vrtcu. Zasnovana je medresorsko in večdisciplinarno ter bi morala potekati na zdravstvenem, socialnem, psihološkem in pedagoško-rehabilitacijskem področju (ZOPOPP 2017). Večja meddisciplinarna povezanost je pomembna tudi za čim zgodnejšo detekcijo, ki je ključna za zgodnjo obravnavo in zagotavljanje ciljno usmerjene pomoči ter podpore v otrokovem razvoju, saj lahko ublaži razvoj motnje in tudi prepreči razvoj pridruženih težav (Kiswarday in Rejc 2022). Zgodnja obravnava se usmerja v ključna področja otrokovega razvoja in delovanja, in sicer v razvoj kognitivnih zmožnosti, v emocionalni, socialni, moralni ter osebnostni razvoj in razvoj gibalnih spretnosti ter sposobnosti (Kermauner in Plazar 2019). Karmen Drljić po Milagros Nores in Barnettu (2011 v Drljić 2022, str. 172) izpostavi še skrb za izboljšanje pogojev za zdravje ter za izboljšanje pogojev za vzgojo in izobraževanje. Bojana Globačnik (2012) tudi poudarja, da so za čim boljši napredek v celostnem razvoju otrok s PP potrebni posebej usposobljeni strokovni delavci z razvitimi inkluzivnimi vrednotami, stališči, veščinami, znanji in razumevanjem potreb otrok s PP.

Vzgojno-izobraževalni programi predšolske vzgoje otrok s posebnimi potrebami in otrok z rizičnimi dejavniki

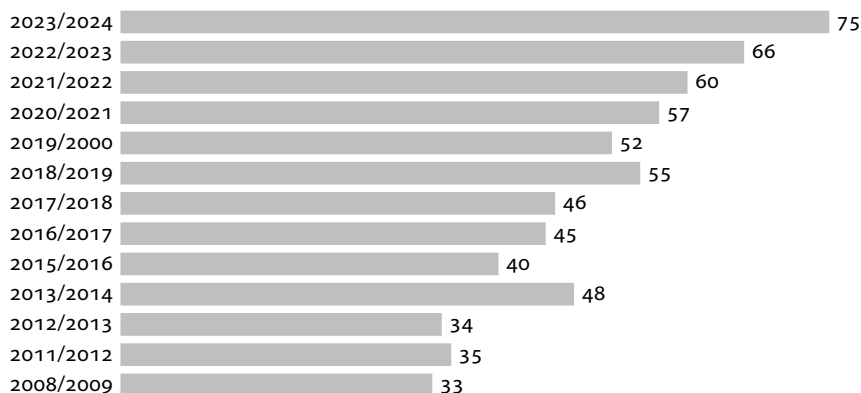
Kot smo navedli že v uvodu, ZOPOPP (2017) v 14. členu opredeljuje dva programa na področju predšolske vzgoje otrok s PP in otrok z rizičnimi dejavniki, in sicer program za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo ter prilagojeni program za predšolske otroke. Oba programa lahko izvajajo javni vrtci, enote vrtcev ter vrtci, ki so na podlagi

koncesije vključeni v javno mrežo, in specializirani zavodi, ki izvajajo prilagojeni program za predšolske otroke s PP. Otroka se v njemu primeren program vključi na podlagi individualnega načrta pomoči družini, ki ga pripravi multidisciplinarni tim in v njem opredeli otroku ter njegovi družini primerno zdravstveno, socialno in pedagoško pomoč (ZOPOPP 2017, 12. člen).

V prispevku se bomo posebej osredotočili na prilagojen program za predšolske otroke, v katerega so usmerjeni tisti otroci s PP, ki zaradi težjih oblik primanjkljajev, ovir oz. motenj za razvoj svojih potencialov potrebujejo posebej prilagojene didaktične pristope, cilje in vsebine pa tudi posebej prilagojen normativ ter kadrovske pogoje (Komisija za prenovu vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami 2006). Program se izvaja povsem individualizirano glede na potrebe in zmožnosti otrok ter je namenjen otrokom z zmernimi, s težjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju ter otrokom, ki imajo poleg omenjenih motenj še druge dodatne motnje ter se težje vključujejo v predšolske programe s prilagojenim izvajanjem in z dodatno strokovno pomočjo. Prav tako je namenjen tudi otrokom z avtizmom, gluhim in naglušnim otrokom, slepim in slabovidnim otrokom, gibalno oviranim otrokom in otrokom z govorno-jezikovnimi motnjami, ki imajo najtežje oblike primanjkljajev, ovir oz. motenj in ki za odpravljanje oz. korekcijo le-teh potrebujejo prilagojen program (str. 4). Obravnava otrok poteka individualizirano, celostno in inkluzivno, izvaja pa jo strokovna skupina za zgodnjo obravnavo v skladu z individualnim načrtom pomoči družini, ki ga pripravi multidisciplinarni tim centra za zgodnjo obravnavo. Vzgojitelj predšolskih otrok s posebnimi potrebami v prilagojenem programu za predšolske otroke mora imeti po Pravilniku o izobrazbi vzgojiteljev predšolskih otrok in drugih strokovnih delavcev v programih za predšolske otroke in v prilagojenih programih za predšolske otroke s posebnimi potrebami (2022) ustrezna specialnopedagoška znanja. Za uspešno izvajanje prilagojenega programa za predšolske otroke je pomembno tudi zagotavljanje ustreznih fleksibilnih prostorskih in organizacijskih pogojev (Komisija za prenovu vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami 2006).

Zgodovinski pregled oddelkov s prilagojenim programom za predšolske otroke, ki delujejo v okviru rednih vrtcev v Sloveniji

Celovit zgodovinski pregled delovanja in razvoja oddelkov s prilagojenim programom za predšolske otroke, ki delujejo v okviru rednih vrtcev v Sloveniji, v strokovni literaturi še ni bil predstavljen (Mars 2024). Aktualno poimenovanje programa, v katerega so usmerjeni predšolski otroci, ki imajo izrazitejšo razvojne težave (oddelek s prilagojenim programom za predšolske

Slika 1 Število oddelkov s prilagojenim programom v rednih vrtcih od š. l. 2008/2009 do 2023/2024 (po podatkih Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, osebna komunikacija, 2023)

otroke), je stopilo v veljavo s 1. septembrom 2023 (Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o normativih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje 2023). Pred tem so bili otroci, ki se težje vključujejo v redne oddelke in imajo izrazitejša težava v razvoju, usmerjeni v t. i. razvojne oddelke, ki so bili s formalnega in pravnega vidika opredeljeni najprej po Zakonu o vzgoji in varstvu predšolskih otrok (ZVVPO) (1980), nato pa po Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP) (2000).

Majda Schmidt (1999) navaja, da so bili prvi posebni oddelki za otroke s PP, ki niso dosegali minimalnih standardov znanja v rednem programu, ustanovljeni leta 1911 pri ljudski šoli na Prulah v Ljubljani, dve leti kasneje pa še v Mariboru. Sicer so bile prve pobude za sistemsko skrb na področju vzgoje in izobraževanja predšolskih otrok s PP podane šele konec 60. let prejšnjega stoletja (Ministrstvo za šolstvo in šport 2011). Prvi razvojni oddelek je bil ustanovljen pod okriljem Dispanzerja za mentalno zdravje leta 1971 v Mariboru, drugi pa tri leta kasneje, leta 1974, v Ljubljani. Vsi ti oddelki so bili ločeni od rednih vrtcev (Ministrstvo za šolstvo in šport 2011).

Z vidika inkluzivne paradigme, ki jo želimo kot država uresničevati, bi morali biti redni vrtci dostopni vsem otrokom in jim, ne glede na vrsto in stopnjo primanjkljajev, ovir in težav oz. motenj, zagotavljati kakovostno učno-vzgojno okolje za njihov razvoj. Zato smo želeli raziskati razširjenost oddelkov s prilagojenim programom v okviru rednih vrtcev. Podatke o številu teh oddelkov za zadnjih 13 let (slika 1) smo pridobili v osebni komunikaciji s pristojno osebo na Direktoratu za predšolsko vzgojo in osnovno šolstvo Ministrstva za vzgojo in izobraževanje (Brank, Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje,

osebna komunikacija, 2023), saj sicer niso dostopni. Žal nismo nikjer izsledili podatka, kdaj in kje je bil vzpostavljen prvi razvojni oddelok v rednem vrtcu.

Prve podatke smo dobili za šolsko leto 2008/2009, ko je v Sloveniji pod okriljem rednih vrtcev delovalo 33 oddelkov s prilagojenim programom, tekom let se je trend vzpostavljanja oddelkov s prilagojenim programom v okviru rednih vrtcev precej enakomerno povečeval. V šolskem letu 2023/2024 v slovenskih vrtcih deluje 75 tovrstnih oddelkov¹, kar menimo, da je z vidika uresničevanja kakovostne inkluzivne predšolske vzgoje, kot ko predvideva ZO-POPP (2017) (pre)malo.

Namen in cilji raziskave

V empiričnem delu je bil naš namen raziskati, kakšna so mnenja in stališča strokovnih delavcev, ki delujejo v oddelkih s prilagojenim programom v rednih vrtcih (v nadaljevanju oddelki s PPRV), glede obstoja in delovanja teh oddelkov v okviru rednih vrtcev. Predvsem nas je zanimalo njihovo mnenje glede pogojev za uresničevanje programa in o tem, kakšne prednosti in koristi prinaša vključevanje otrok s PP v te oddelke. V prispevku izpostavljammo štiri cilje, na katere smo vezali raziskovalna vprašanja. Ugotoviti smo želeli:

- katere pogoje strokovni delavci, ki delujejo v oddelkih s PP v rednih vrtcih, percipirajo kot ključne za vzpostavljanje oddelkov s prilagojenim programom v rednih vrtcih;
- katere koristi po mnenju strokovnih delavcev, ki delujejo v oddelkih PPRV, prinašajo ti oddelki otrokom s PP in njihovim družinam;
- kako strokovni delavci, ki delujejo v oddelkih PPRV, doživljajo lastno poklicno kompetentnost in kakšne so najpogostejše oblike sodelovanja z ostalimi strokovnimi delavci, ki so zaposleni v oddelkih PPRV;
- kakšno je mnenje strokovnih delavcev, ki delujejo v oddelkih PPRV, glede pogostosti in kakovosti interakcij med otroki iz oddelkov PPRV ter otroki iz rednih oddelkov vrtca.

Metodologija raziskovanja

V raziskavi smo uporabili deskriptivno in kavzalno neeksperimentalno metodo kombiniranega pedagoškega raziskovanja. Za komplementarni način kombiniranja kvalitativnih in kvantitativnih metod smo se odločili zato, ker

¹ 75 oddelkov prilagojenega programa, v katerih je največji normativ šest otrok, predstavlja 7,56-odstotni delež oddelkov rednih vrtcev. Teh je bilo po podatkih Statističnega urada RS v šolskem letu 2023/2024 skupno 992.

Preglednica 1 Struktura sodelujočih glede na smer izobrazbe

Smer izobrazbe	<i>f</i>	<i>f</i> (%)
Vzgojitelj predšolskih otrok	19	31,7 %
Vzgojitelj predšolskih otrok – pomočnik vzgojitelja	11	18,3 %
Inkluzivni pedagog	15	25,0 %
Specialni in rehabilitacijski pedagog	15	25,0 %
Skupaj	60	100,0 %

nam kvalitativni rezultati omogočajo neposredno vsebinsko podporo pri interpretaciji in pojasnjevanju kvantitativnih rezultatov (Lobe 2006).

Sodelujoči v raziskavi

Po podatkih Ministrstva za vzgojo in izobraževanje je v Sloveniji v šolskem letu 2023/2024 v rednih vrtcih delovalo 75 oddelkov s prilagojenim programom (Mars 2024). V okviru kvantitativne empirične raziskave smo k sodelovanju povabili vse strokovne delavce, zaposlene v teh oddelkih, odzvalo se jih je 60. Vse udeležene v raziskavi so bili ženskega spola. Glede na smer izobrazbe (preglednica 1) jih je bila polovica vzgojiteljic (31,7 % vzgojiteljic in 18,3 % pomočnic vzgojiteljic predšolskih otrok s PP), polovica pa inkluzivnih (25 %) in specialno-rehabilitacijskih pedagoginj (25 %). Polstrukturirani intervju smo izvedli s štirimi strokovnimi delavkami (dve vzgojiteljici otrok s PP, ena specialna pedagoginja in ena inkluzivna pedagoginja), ki delajo v oddelkih s prilagojenim programom za predšolske otroke v okviru javnih vzgojno-izobraževalnih zavodov za predšolsko vzgojo.

Metode zbiranja in obdelave podatkov

Za empirični del smo podatke pridobili s pomočjo spletnega anketnega vprašalnika 1KA, ki je bil pripravljen za namen raziskave in je zajemal vprašanja demografskega tipa ter petstopenjsko Likertovo lestvico stališč, s pomočjo katere so anketiranci tekom novembra 2023 izrazili, v kolikšni meri se strinjajo s posameznimi trditvami. Cronbachov koeficient alfa je pokazal dobro zanesljivost instrumenta ($\alpha = 0,763$), veljavnost pa smo zagotovili z izhajanjem iz strokovne literature in aktualne zakonodaje. S pomočjo fokusne skupine, v kateri so sodelovale štiri strokovne delavke, smo opravili polstrukturirani intervju, ki se je z vprašanji navezoval na anketni vprašalnik. Naredili smo transkripcijo odgovorov ter jih analizirali tako, da smo oblikovali ključne pojme, jih združili v kategorije in oblikovali temeljne ugotovitve. S kvalitativnim pristopom smo želeli poglobiti razumevanje rezultatov, pridobljenih z anketo, in povečati interpretativno vrednost.

Rezultati in razprava

Dejavniki, potrebni za vzpostavljanje oddelkov s prilagojenim programom v rednih vrtcih

Najprej nas je zanimalo, kako strokovne delavke, ki delujejo v oddelkih PPRV, dojemajo določene dejavnike, ki so potrebni za vzpostavljanje teh oddelkov. Sodelujoče so s pomočjo petstopenjske Likertove lestvice izražale svoja mnenja glede navedenih trditev.

Med navedenimi trditvami so se sodelujoče v raziskavi najbolj strinjale s trditvijo, ki izpostavlja, da je pomembno zagotoviti ustrezno prilagojene prostore za otroke s PP (AS = 4,5; SO = 0,85). Najvišjo stopnjo strinjanja s to trditvijo je podala več kot polovica sodelujočih (61,7 %), še 26,7 % pa se jih s tem strinja. Prostor mora otroku omogočati čim večjo dostopnost in samostojnost (npr. ustrezna višina opreme, tipne oznake za orientacijo za slepe in slabovidne otroke, vidne opore, prilagojen stol, miza, nedrseča podlaga, prostor za individualno obravnavo in nego, senzorna oz. sprostitvena soba ipd.) ter ga spodbujati k interakcijam in sodelovanju z drugimi otroki, pridobivanju izkušenj ter učenju. Prav tako je treba posebno pozornost nameniti tudi izbiri didaktičnih pripomočkov in igrač, ki spodbujajo samostojne aktivnosti ali pa sodelovanje in socialne interakcije (Stipanić, Lah in Žunić, 2014). To je tudi naslednji dejavnik, ki ga anketirane doživljajo kot zelo pomembnega; navezuje se na prvega in je povezan z razpoložljivostjo ustreznega in raznolikega didaktičnega materiala. S to trditvijo se je strinjalo oz. povsem strinjalo 50 sodelujočih, kar predstavlja 83,4 % vseh. Tretji pomembni dejavnik, ki so ga anketirane percipirale kot pomembnega, je vezan na vodstvo, ki ga doživljajo kot ključnega tako kar se tiče interesa za vzpostavitev oddelka PPRV (AS = 4,0; SO = 0,97) kot tudi odgovornosti za zagotavljanje pogojev za zadovoljevanje potreb otrok, izvajanje programa in dobro delovanje oddelka PPRV (AS = 3,9; SO = 0,99). Iz rezultatov vidimo, da anketirane pri interesu za ustanovitev oddelka PPRV večjo vlogo pripisujejo vodstvu vrtca (AS = 4,0; SO = 0,97) kot lokalni skupnosti (AS = 3,5, SO = 1,2). Nasploh menijo, da ima vodstvo ključno vlogo pri izpolnjevanju pogojev za uspešno vzpostavitev in delovanje oddelka PPRV, tako v povezavi z zagotavljanjem ustreznih prostorov, opreme in materialov kot v povezavi s kadri.

S *t*-testom smo preverili, če so razlike med mnenji vzgojiteljic ter mnenji specialno-rehabilitacijskih in inkluzivnih pedagoginj pomembne. To se je pokazalo le pri trditvi *Ustanovitev oddelka s PPRV je odvisna od ustrezne izobrazbe strokovnih delavcev*. S to trditvijo se vse anketirane večinoma strinjajo (AS = 3,6; SO = 1,09), so pa specialno-rehabilitacijske in inkluzivne pedagoginje po-

Preglednica 2 Stopnja strinjanja s trditvami glede nekaterih pogojev za vzpostavitev oddelkov s PP za predšolske otroke v okviru rednih vrtcev

Trditve	Stopnja strinjanja					AS	SO
		1	2	3	4	5	
Interes za ustanovitev oddelka s PP znotraj rednega vrtca je odvisen od lokalne skupnosti.	<i>f</i>	4	9	12	21	14	3,5
	<i>f</i> (%)	6,7	15,0	20,0	35,0	23,3	1,20
Interes za ustanovitev oddelka s PP v rednem vrtcu je odvisen od vodstva vrtca.	<i>f</i>	2	4	4	32	18	4,0
	<i>f</i> (%)	3,3	6,7	6,7	53,3	30,0	0,97
Ustanovitev oddelka s PP v rednem vrtcu je pogojena z razpoložljivostjo ustrezno izobraženega kadra strokovnih delavcev.	<i>f</i>	4	6	10	30	10	3,6
	<i>f</i> (%)	6,7	10,0	16,7	50,0	16,7	1,09
Ustanovitev oddelka s PP v rednem vrtcu je pogojena z razpoložljivostjo zunanjih strokovnjakov s specialnopedagoškim znanjem.	<i>f</i>	3	12	14	24	7	3,3
	<i>f</i> (%)	5,0	20,0	23,3	40,0	11,7	1,08
Za uresničevanje vseh pogojev za zadovoljevanje potreb in dobro delovanje oddelka s PP v rednem vrtcu je odgovorno vodstvo vrtca.	<i>f</i>	1	6	7	28	18	3,9
	<i>f</i> (%)	1,7	10,0	11,7	46,7	30,0	0,99
Prostori rednih vrtcev morajo biti ustrezno prilagojeni potrebam otrok iz oddelkov s PP (npr.: senzorna soba, prostor za individualne obravnave zunanjih strokovnjakov ...).	<i>f</i>	1	1	5	16	37	4,5
	<i>f</i> (%)	1,7	1,7	8,3	26,7	61,7	0,85
Za zadostno in raznoliko količino didaktičnega materiala in pripomočkov za nemoteno delovanje oddelka s PP v rednem vrtcu skrbi vodstvo vrtca.	<i>f</i>	1	4	5	25	25	4,2
	<i>f</i> (%)	1,7	6,7	8,3	41,7	41,7	0,95

Opombe 1 – »Sploh se ne strinjam«, 2 – »Ne strinjam se«, 3 – »Niti niti«, 4 – »Strinjam se«, 5 – »Povsem se strinjam«.

menu izobrazbe pripisale večjo težo kot vzgojiteljice ($t = 57,7; p = 0,049$). Po menih začetnega izobraževanja izpostavi tudi Lani Florian (2008), vendar doda, da se kompetence dodatno izgrajujejo in dopolnjujejo v dodatnem strokovnem izobraževanju ter s prakso oz. z vsakodnevnim delom z otroki s PP.

V fokusni skupini so intervjuvanke izpostavile, da metode dela z otroki z razvojnimi posebnostmi zahtevajo specialnopedagoška in rehabilitacijska znanja, ki jih nekatere strokovne delavke pridobijo že v začetnem izobraževanju, nekatere pa s specialnopedagoško dokvalifikacijo ter z nadaljnjim strokovnim izpopolnjevanjem. So pa intervjuvanke poleg strokovnosti izpostavile

tudi zahtevnost dela v oddelkih PPRV. Menijo, da vztrajanje v zahtevnem delu omogoči dobra teoretična podkovanost v kombinaciji z izkušnjami: »Strokovne delavke, ki delajo v oddelkih s prilagojenim programom, sicer imajo ustrezno izobrazbo, vendar pogosto nimajo izkušenj, ki so nujno potrebne za delo v teh oddelkih. Te pridobiš samo s prakso [...]. Zato je mlajšim sodelavkam delo dostikrat prezahtevno in odhajajo v redne oddelke [...]«. Intervjuvanke izpostavijo, da se tudi izkušenim strokovnim delavkam delo v oddelku velikokrat zdi težko, predvsem zato, ker je število vključenih otrok, glede na njihove posebne potrebe, veliko. Pravijo, da so otroci s PP zaradi svojega doživljanja okolja glasnejši in nemirnejši ter hkrati senzorno občutljivi na nemir in hrup, ki ju povzročajo drugi otroci, vključeni v oddelok. Senzorično preobremenjenost najpogosteje izražajo z agresijo do sebe in drugih. Zato so delavke v oddelku velikokrat preobremenjene in utrujene. Anketirane izpostavijo tudi pomen sodelovanja z zunanjimi strokovnjaki, kot so fizioterapevti in delovni terapevti, ter hkrati poudarijo, da je interdisciplinarnost neprimerljivo večja v specializiranih zavodih. Otroke, ki so v rednih vrtcih, na pobudo centrov za zgodnjo obravnavo na različne dodatne obravnave vozijo starši, saj redni vrtci teh dodatnih obravnav ne morejo zagotoviti.

Pomen inkluzije otrok s PP v oddelke s prilagojenim programom v rednih vrtcih za otroke s PP in njihove družine

Izvedeti smo želeli tudi, kaj družinam otrok s PP po mnenju strokovnih delavcev, ki delujejo v oddelkih PPRV, pomeni inkluzija oz. vključevanje otrok s PP v oddelke rednih vrtcev. V anketnem vprašalniku smo navedli nekaj trditev in preverili, v kolikšni meri se strinjajo z njimi.

Ugotovili smo visoko strinjanje z vsemi navedenimi postavkami, saj je izračun aritmetične sredine odgovorov 4,6 oz. 4,5 (preglednica 3). Največ odgovorov »Povsem se strinjam« (75 %) je bilo v povezavi s trditvijo, da z vključitvijo v oddelok PPRV otroku s PP omogočimo pravočasno, strokovno in intenzivno zgodnjo obravnavo na različnih razvojnih področjih. Ta ugotovitev pokaže strokovnost in ozaveščenost glede izpolnjevanja temeljnega poslanstva inkluzivnih vrtcev, ki stremijo k strokovni in celostni zgodnji obravnavi otrok s PP.

Večina sodelujočih v raziskavi (71,7 %) se povsem strinja, da bi morali biti oddelki s PP v vseh rednih vrtcih ustaljena praksa, saj bi tako otrokom s PP omogočili vzgojo in izobraževanje v njihovem okolišu in ob njihovih vrstnikih. 70 % se jih povsem strinja s trditvijo, da otroci z izrazitejšimi PP bolje napredujejo v okviru oddelkov s PP kot v rednih predšolskih programih s prilagojenim izvajanjem in z dodatno strokovno pomočjo, 60 % pa se jih povsem

Preglednica 3 Strinjanje s trditvami, ki se navezujejo na koristi, ki jih oddelki s PP v okviru rednih vrtcev prinašajo otrokom s PP in njihovim družinam

Trditve		Stopnja strinjanja					AS	SO
		1	2	3	4	5		
Otroci z izrazitejšimi PP lahko v oddelkih PPRV bolje napredujejo kot v rednih predšolskih programih s prilagojenim izvajanjem in DSP.	<i>f</i>	1	1	2	14	42	4,6	0,79
	<i>f</i> (%)	1,7	1,7	3,3	23,3	70,0		
Oddelki s PP bi morali biti v vseh rednih vrtcih ustaljena praksa, saj bi tako otrokom s PP omogočili vzgojo in izobraževanje v njihovem okolju in ob njihovih vrstnikih.	<i>f</i>	1	1	2	13	43	4,6	0,79
	<i>f</i> (%)	1,7	1,7	3,3	21,7	71,7		
Z vključitvijo otrok s PP v oddelke PPRV otrokom omogočimo pravočasno, strokovno in intenzivno zgodnjo obravnavo na različnih razvojnih področjih.	<i>f</i>	1	1	2	11	45	4,6	0,78
	<i>f</i> (%)	1,7	1,7	3,3	18,3	75,0		
Z vključevanjem otrok v proces zgodnje obravnave staršem omogočimo aktivno sodelovanje pri vseh segmentih obravnave in jim hkrati zagotovimo osebno pomoč ter podporo.	<i>f</i>	1	1	1	21	36	4,5	0,77
	<i>f</i> (%)	1,7	1,7	1,7	35,0	60,0		

Opombe 1 – »Sploh se ne strinjam«, 2 – »Ne strinjam se«, 3 – »Niti niti«, 4 – »Strinjam se«, 5 – »Povsem se strinjam«.

strinja tudi s tem, da z vključitvijo v te oddelke staršem omogočimo aktivno sodelovanje pri vseh segmentih obravnave in jim hkrati zagotovimo osebno pomoč ter podporo. Ena izmed intervjuvank je izhajajoča iz svojih izkušenj povedala, da »otroci v prilagojenem programu napredujejo hitreje«, povratne informacije, ki jih pridobi od njihovih staršev, so ravno zaradi tega zelo pozitivne. Intervjuvanka poudari, da so pred vpisom svojega otroka v oddelke s prilagojenim programom starši zelo zaskrbljeni in negotovi, po vključitvi pa zadovoljni in velikokrat povedo, da obžalujejo, da tega niso storili že prej.

T-test, s katerim smo ugotavljali morebitne razlike med specialnimi in inkluzivnimi pedagoginjami ter vzgojiteljicami, je pomembne razlike v mnenju pokazal pri trditvi *Otroci z izrazitejšimi PP lahko v oddelkih s PP bolje napredujejo kot v rednih predšolskih programih s prilagojenim izvajanjem in DSP*. S to trditvijo se večina vprašanih (70 %) povsem strinja, vseeno pa je strinjanje pomembno večje pri inkluzivnih in specialno-rehabilitacijskih pedagoginjah kot vzgojiteljicah ($t = 58,0$; $p = 0,042$). Tako visoko strinjanje pripisujemo prepričanju, da je pomembno, da so otroci z izrazitejšimi PP v zgodnjem ra-

zvoju ves čas deležni intenzivne specialnopedagoške in inkluzivnopedagoške obravnave.

V intervjujih sodelujoče izpostavijo, da je velika prednost oddelkov s PP, da »delo poteka v majhni skupini, zaradi česar lahko bolj sledimo otrokovim potrebam in interesom. Pri delu uporabljamo specialna inkluzivnopedagoška znanja, različne didaktične in terapevtske pripomočke, pristope in strategije.«

Prav tako izpostavijo pomen rutine za zagotavljanje varnega, predvidljivega učno-vzgojnega okolja, ki je temeljni pogoj za učenje otrok s PP (Panerai idr. 2009). Povedo, da je »pri delu z otroki s PP pomembna dnevna rutina, saj jim sprememba rutine poruši znani svet in povzroči stisko.« Posebej pa so vse poudarile dragocenost dejstva, da so otroci s PP vključeni v oddelke s prilagojenim programom, ki se nahajajo v bližini doma, in ne v specializirano ustanovo, ki je od domačega okolja pogosto zelo oddaljena.

Kompetentnost strokovnih delavcev

V nadaljevanju nas je zanimalo še, kako strokovne delavke, ki delujejo v oddelkih PPRV, doživljajo lastno poklicno kompetentnost in kakšne so najpogostejše oblike sodelovanja z ostalimi strokovnimi delavkami, ki so zaposlene v oddelkih s PP za predšolske otroke v rednih vrtcih.

V tem sklopu smo dobili bolj razpršene odgovore. Večina strokovnih delavk, ki so sodelovale v raziskavi, meni, da ima dovolj lastnega znanja in kompetenc za delo v oddelku s PP ($AS = 3,4$; $SO = 1,06$). S to trditvijo se strinja oz. povsem strinja 60 % anketiranih, velik delež pa jih v svojo usposobljenost ni povsem prepričanih; odgovor 3 (»niti niti«) je namreč izbralo 18,1 % strokovnih delavk, 21,7 % pa jih meni, da nimajo dovolj znanja in kompetenc. Glede kompetentnosti za delo s to populacijo se slikovito izrazi ena od intervjuvank, ki pravi: »Pogosto pomislim, da bom imela dovolj znanja in izkušenj šele, ko bom odšla v pokoj.« In nadaljuje: »[V]sak otrok, ki se vključi v oddelok s PP, je drugačen od ostalih, ima samosvoje posebne potrebe, potrebuje drugačne pristope [...]«. Prav tako pravi, da se ob otrocih nenehno uči, pridobiva nove izkušnje, išče nove poti za spodbujanje razvoja, za komunikacijo in igro s posameznikom.

S trditvijo, da v oddelkih s PP v okviru rednega vrtca vse strokovne delavke skupno sodelujejo, načrtujejo, izvajajo in evalvirajo pedagoško delo, se anketirane večinoma (40 %) oz. povsem strinjajo (31,7 %). Sodelovanje se jim zdi pomembno in ga povezujejo tudi s krepitvijo rezilientnosti, ki je pomemben dejavnik za preprečevanje izgorelosti (Dolenc 2023; Kiswarday in Drlić 2016). Intervjuvanka poudari:

Preglednica 4 Strinjanje s trditvami, ki se nanašajo na doživljanje lastne kompetentnosti in na sodelovanje z drugimi strokovnimi delavkami, ki so zaposlene v oddelkih s PP za predšolske otroke znotraj rednih vrtcev

Trditve		Stopnja strinjanja					AS	SO
		1	2	3	4	5		
Čutim, da imam dovolj znanja in ustreznih kompetenc za delo v oddelku s PP.	<i>f</i>	4	9	11	31	5	3,4	1,06
	<i>f</i> (%)	6,7	15,0	18,3	51,7	8,3		
V oddelkih s PP v okviru rednega vrtca vse strokovne delavke skupno sodelujemo, načrtujemo, izvajamo in evalviramo pedagoško delo.	<i>f</i>	2	6	9	24	19	3,9	1,08
	<i>f</i> (%)	3,3	10,0	15,0	40,0	31,7		
S strok. delavkami z drugih oddelkov s PP se povezujem, sodelujem in izmenjujem izkušnje ter primere dobre prakse.	<i>f</i>	0	9	16	19	6	3,0	1,25
	<i>f</i> (%)	16,7	15,0	26,7	31,7	10,0		
S strokovnimi delavkami z drugih oddelkov s PP si znanja in izkušnje izmenjujemo na medkolegialnih hospitacijah.	<i>f</i>	11	14	18	12	2	2,6	1,13
	<i>f</i> (%)	19,3	24,6	31,6	21,1	3,5		
S strokovnimi delavkami z drugih oddelkov s PP si znanja in izkušnje izmenjujemo na strokovnih aktivih.	<i>f</i>	12	7	12	19	7	3,0	1,35
	<i>f</i> (%)	21,1	12,3	21,1	33,3	12,3		
S strokovnimi delavkami z drugih oddelkov s PP si medsebojno pomagamo.	<i>f</i>	8	6	10	21	12	3,4	1,32
	<i>f</i> (%)	14,0	10,5	17,5	36,8	21,1		

Opombe 1 – »Sploh se ne strinjam«, 2 – »Ne strinjam se«, 3 – »Niti niti«, 4 – »Strinjam se«, 5 – »Povsem se strinjam«.

Sodelovanje in skupno poučevanje vseh, ki smo odgovorne za otroke, je izrednega pomena. Menim, da je ključno za otrokov napredek na vseh področjih razvoja. Sodelovanje vpliva tudi na klimo, ki vlada v oddelku in nasploh v enoti. Dobra klima vpliva na to, da se čutimo manj obremenjene, več si medsebojno pomagamo, delimo odgovornosti, delo [...]. Posledično pa vse to vpliva na počutje otrok, njihovo aktivnost pri učenju in tudi na naš odnos s starši otrok.

Glede trditve, ki ugotavljajo sodelovanje anketiranih s strokovnimi delavkami drugih oddelkov s PP, pa vidimo, da je šibkejša (AS = 3,4; SO = 1,32). Anketirane se v največjem deležu strinjajo (36,8 %) oz. povsem strinjajo (21,1 %) s trditvijo, da si medsebojno pomagajo, skoraj četrtina pa se jih ne strinja oz. sploh ne strinja s tem. To dodatno potrdi tudi rezultat glede trditve, da si izkušnje izmenjujejo na strokovnih aktivih, ki ima srednjo vrednost, torej 3 (AS = 3,0; SO = 1,35): strinja se jih 33,3 %, kar 21,1 % pa se jih sploh ne strinja. Tretjina

se jih strinja tudi, da si medsebojno izmenjujejo primere dobre prakse (31,7 %, $AS = 3,0$). Iz intervjujev v fokusni skupini ugotovimo, da vse regije nimajo aktivna strokovnih delavcev, zaposlenih v oddelkih s prilagojenim programom za predšolske otroke, ki delujejo znotraj rednih vrtcev. Kjer ta aktiv obstaja, si strokovne delavke izmenjujejo izkušnje, rešujejo problematiko, vezano na delo v oddelku, izmenjujejo si tudi didaktični material in predstavijo vsebino izobraževanj, ki so se jih udeležile. Pravijo pa, »da so strokovne delavke v občinah in regijah, kjer deluje malo oddelkov ali samo eden, s pedagoškega vidika zelo osamljene in jim ni lahko, ker se morajo za vse boriti same in nimajo ustrezne podpore tako vodstva kot lokalne skupnosti«. Anketa je pokazala, da je povezovanja in učenja, ki bi se lahko odvijala v medkolegialnih hospitacijah, žal še vedno malo ($AS = 2,6$; $SO = 1,13$), čeprav pomembno prispevata k večji kompetentnosti pri delu (Skvarč 2022; Štemberger in Vesel 2016), prav tako pa njuno pomembnost potrjujejo izkušnje sodelovanja na aktivih, kjer strokovne delavke poudarjajo prav pomen izmenjave znanja in izkušenj.

S preverjanjem pomembnosti razlik med odgovori vzgojiteljic in specialnih ter inkluzivnih pedagoginj smo statistično pomembno razliko ugotovili pri trditvi, povezani s kompetencami za delo z otroki v programu s PP: »Čutim, da imam dovolj znanja in ustreznih kompetenc za delo v oddelku s prilagojenim programom.« Vse sodelujoče se v povprečju delno strinjajo s to trditvijo ($AS = 3,4$; $AS_{sp} = 3,67$; $AS_{vz} = 3,18$), se pa specialne in inkluzivne pedagoginje vseeno doživljajo pomembno kompetentnejše od vzgojiteljic ($t = 57,75$; $p = 0,37$), kar seveda lahko pripišemo osnovni izobrazbi, hkrati pa tudi ugotovimo, da so lahko tudi vzgojiteljice ob sodelovalnem delu in stalnem strokovnem izpopolnjevanju dobro razvile svoje znanje ter kompetence za delo z otroki z izrazitejšimi PP. Sogovornice so si enotne, da poklic vzgojitelja v oddelku s PP zahteva nenehno učenje in usposabljanje. Njihove ugotovitve se skladajo z ugotovitvam Louise Porter (2002), ki zgodnjo obravnavo opredeljuje kot transakcijski proces, v katerem se učijo in spreminjajo vsi akterji, tako otrok in njegova družina kot strokovni delavci. Prav tako pa Louise Porter (2002) izpostavi tudi vidik posamičnosti oz. edinstvenosti razvoja in potreb vsakega otroka, zaradi česar se strokovni delavci pogosto ne doživljajo dovolj kompetentne za delo z otroki s PP. Pomembno oporo strokovnim delavcem dajejo medsebojno sodelovanje, izmenjava izkušenj ter spoznavanje novih pristopov in strategij dela preko primerov dobre prakse. To se v največji meri lahko odvija v okviru strokovnih aktivov, ki pa obstajajo le v nekaterih regijah. V Ljubljani so ustaljena praksa srečevanja in izmenjave znanj, izkušenj ter primerov dobre prakse že vrsto let. Na novo so se v šol. letu 2023/2024 v aktiv združile tudi strokovne delavke, ki so zaposlene v prilagojenih oddel-

kih v primorsko-notranjski, goriški in obalno-kraški regiji. Sogovornice so v nadaljevanju izpostavile potrebo po aktivu tudi na republiški ravni, ki je v preteklosti že deloval in bogatil znanje ter izkušnje strokovnih delavcev po vsej Sloveniji.

Pogostost in kakovost interakcij med otroki iz oddelkov s PP in iz rednih oddelkov

Na koncu smo želeli preveriti še, kakšno je mnenje strokovnih delavk glede pogostosti in kakovosti interakcij med otroki iz oddelkov s prilagojenim programom in otroki iz rednih oddelkov. Odgovorilo je 57 anketiranih.

Vidimo, da vse anketirane razen ene menijo, da je interakcija med otroki iz oddelkov s PP in otroki iz rednih oddelkov pomembna. Skoraj vse (96,5 %) takšna druženja tudi konkretno izvajajo, le dve (3,5 %) ne (preglednica 5).

Zanimalo nas je še, kako pogosto izvajajo takšna druženja (preglednica 6). Največ (43,9 %) jih druženja izvaja več kot štirikrat na mesec, 14 % približno enkrat tedensko, 38,6 % 1–2-krat mesečno, 3,5 % pa nikoli.

V fokusnih intervjujih smo dobili potrditev, da je interakcija med oddelki odvisna predvsem od klime inkluzivnosti v vrtcu, ki se začne že pri vodstvu. Večina sogovornic ima pozitivne izkušnje, njihovi oddelki so povsem vključeni v življenje vrtca. Ena od sogovornic pa pravi, da ima občutek, da niso sprejeti, da so le redkokdaj povabljeni na skupna druženja in da zaznava nestrpnost do drugačnosti. Prav tako izpostavi:

Preglednica 5 Pomembnost interakcije med otroki iz oddelkov s PP in otroki iz rednih oddelkov ter konkretno izvajanje le-teh

Postavka		Da	Ne	Skupaj
Pomembnost druženja med otroki vseh oddelkov vrtca	<i>f</i>	56	1	57
	<i>f</i> (%)	98,2	1,8	100,0
Konkretno izvajanje druženj med otroki	<i>f</i>	55	2	57
	<i>f</i> (%)	96,5	3,5	100,0

Preglednica 6 Pogostost izvajanja druženj med otroki iz oddelkov s PP in otroki iz rednih oddelkov

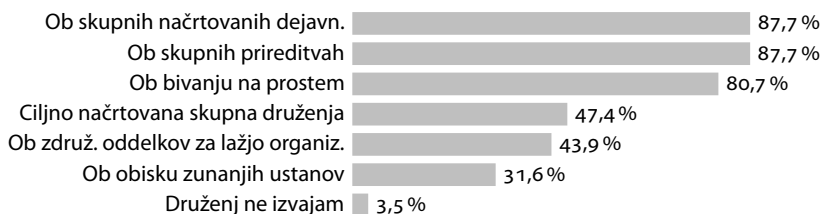
Pogostost izvajanja druženj	<i>f</i>	<i>f</i> (%)
Enkrat do dvakrat na mesec	21	38,6
Trikrat do štirikrat na mesec	8	14,0
Več kot štirikrat na mesec	25	43,9
Ne izvajam druženj	2	3,5
Skupaj	57	100,0

Možnosti za interakcijo med otroki iz različnih oddelkov so lahko pogojene tudi z značilnostmi otrok, saj so otroci s posebnimi potrebami pogosto zelo občutljivi na hrup, prekomerne dražljaje in veliko množico otrok, zato so lahko ob skupnih prireditvah tudi glasni, nemirni in jokavi.

Druženje med otroki se mora začeti v vsakodnevnem življenju, kar omogoča, da se otroci ob dnevni rutini in igri postopoma privajajo drug na drugega, posebne priložnosti pa so posledično le nadgradnja njihovega druženja in sodelovanja.

Na sliki 2 so prikazane priložnosti, ob katerih strokovne delavke, ki so sodelovale v anketi, delo najpogosteje organizirajo tako, da se med dejavnostmi družijo otroci iz oddelkov s PP in otroci iz rednih oddelkov vrtca.

Strokovne delavke so lahko izbrale oz. navedle več odgovorov. Vidimo, da so interakcije med vsemi otroki najpogostejše na skupno načrtovanih dnevnih dejavnosti in na različnih prireditvah v vrtcu, prav tako pri igri na prostem. Nekoliko manj pogosto strokovne delavke druženje načrtujejo ciljno, ob vsakodnevnem učno-vzgojnem delu po kurikulumu vrtca. Občasno otroke združujejo tudi zaradi organizacijskega vidika, denimo v času počitnic, jutranjem prihodu itd. Skupaj gredo tudi na ogled predstev in drugih dogodkov izven vrtca. V okviru fokusnega intervjuja nam je inkluzivna pedagoginja povedala, da je v njeni enoti dobro in spodbudno sodelovanje med programi. Kot primer povezovanja oddelka s prilagojenim programom in rednih oddelkov vrtca je povedala, da izvajajo različne skupne »inkluzivne« delavnice, tako npr. v oddelek otrok s PP enkrat na teden prihajajo trije otroci iz rednega oddelka, ki se skupaj igrajo in izvajajo dejavnosti po programu načrtovane aktivnosti. Pravi, da ti otroci najbolj uživajo, ko otroke s PP negujejo, z njimi komunicirajo, jim pomagajo pri doseganju ciljev ter jih vozijo z otroškimi vozili po igralnici oz. na prostem. V tem vrtcu tudi otroci s PP odhajajo v redne oddelke in jih vzgojiteljice ter otroci vključujejo v skupne dejavnosti in igro. Enkrat tedensko se srečujejo tudi v telovadnici na skupnih gibalnih minut-

Slika 2 Priložnosti, ob katerih se izvajajo druženja med otroki

kah. Pravi, da se oddelek s PP počuti povsem kot del vrtca, kot enakovredno vključen v delo in življenje enote. Intervjuvanka tudi izpostavlja, da je načrtovanje skupnih dejavnosti med oddelkom s PP in rednimi oddelki v njihovem vrtcu navedeno v letnem delovnem načrtu pa tudi v smernicah delovanja vrtca. Izpostavlja pomen sproščenega in inkluzivnega ozračja, zagotavljanja pomoči in podpore otrokom pri vstopanju v medsebojne interakcije, premišljeno izbiro dejavnosti, ki omogočajo skupno sodelovanje in igro, zagotavljanje primernih didaktičnih materialov in igrač ter izvajanje skupnega druženja v naravnih življenjskih situacijah.

V intervjuju s fokusno skupino smo pedagoške delavke vprašali še, kaj po njihovem mnenju v tovrstnih druženjih pridobijo otroci iz oddelkov s PP in kaj otroci iz rednih oddelkov vrtca. Vse menijo, da interakcija zelo dobro vpliva na otroke iz oddelka s PP in da veliko pozitivnih izkušenj pridobijo tudi otroci iz rednih oddelkov, saj se od malega učijo sprejemati in sobivati z vrstniki z razvojnimi posebnostmi. Razumejo, da so nekateri otroci drugačni, manj samostojni, da lahko ne govorijo in ne hodijo, ob njih pa se naučijo sočutne skrbi in drugačne vrste igre. Sogovornica poudari pomen priprave otrok in tudi sprotnega vodenja ter opore s strani vzgojiteljic. V oddelku veliko časa namenijo t. i. čustvenim intervencijam (Batchelor in Taylor 2005), pri katerih uporabljajo avdiovizualne materiale, socialne zgodbe, dramatizacijo z lutkami ipd., da bi ustrezno razvijali odnos in stališča otrok do njihovih vrstnikov s PP. V ta proces vključijo tudi starše, ki jim na roditeljskem sestanku predstavijo oddelek s PP ter dejavnosti in življenje v njem, saj mnogi na tem področju nimajo še nobenih izkušenj. Občasno intenzivnejše vedenje otrok s PP jih lahko prestraši in odvrne od pripravljenosti za razvoj inkluzivnih stališč.

Ravno nasprotno pa so zelo pozitivno naravnani do otrok s PP, če so z njihovimi značilnostmi in vedenjem vnaprej ustrezno seznanjeni (Mars 2024). Na osnovi spremljanja dinamike med otroki iz oddelkov s PP in tistih iz rednih oddelkov vrtca Hülya Gülay Ogelman in Zarife Seğer (2012) ugotavljata, da inkluzivne socialne interakcije razvijajo izražanje prosocialnega vedenja in socialnih veščin ter povečujejo prilagoditvene zmožnosti prav vseh otrok.

Sklepne ugotovitve

Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (2017) opredeljuje dve vrsti programov na področju predšolske vzgoje otrok s PP in otrok z rizičnimi dejavniki, in sicer program za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, ki je smiselna in učinkovita za otroke s PP, ki izkazujejo boljše prilagoditvene zmožnosti in manj komp-

leksne posebnosti v razvoju, ter prilagojeni program za predšolske otroke, ki potrebujejo intenzivnejšo specialnopedagoško in rehabilitacijsko pomoč, več individualnih prilagoditev ter podporo v razvoju. Oba programa lahko izvajajo javni vrtci, kar omogoča, da so otroci s PP vključeni v lokalni vrtec, čim bliže njihovem domu. Ta vključenost njim in njihovim vrstnikom omogoča, da se postopoma učijo kakovostnega sobivanja in medsebojne interakcije v avtentičnih življenjskih situacijah. S pomočjo Ministrstva za vzgojo in izobraževanje Republike Slovenije smo ugotovili, da je v šolskem letu 2023/2024 v okviru rednih vrtcev delovalo 75 oddelkov s prilagojenim programom.

Na podlagi rezultatov, ki smo jih pridobili z anketo, v kateri je sodelovalo 60 strokovnih delavk, zaposlenih v teh oddelkih, vidimo, da so le-te naklonjene tovrstni inkluziji. Anketirane menijo, da je ta učinkovita in da pozitivno prispeva za vse, tako otroke s PP kot njihove vrstnike in celoten vrtec. Pri tem sodelujoče izpostavljajo pomen splošne naklonjenosti otrokom s PP v vrtcu in v lokalnem okolju ter pomen inkluzivno naravnane vodstva, saj je za učinkovito zagotavljanje inkluzivnih pogojev poleg vključujoče klime treba zagotoviti ustrezne materialne in kadrovske pogoje. Poudarjajo, da pri delu potrebujejo ustrezno prilagojene prostore, pripomočke in didaktične materiale, s katerimi lahko spodbujajo razvoj in učenje otrok. Potrebujejo tudi možnosti za stalno strokovno usposabljanje in izpopolnjevanje, saj je populacija otrok s PP zelo heterogena, njene potrebe pa zelo kompleksne. Prav tako poudarjajo, da je v zgodnjem razvoju otrokom treba zagotoviti tudi ustrezne zunanje strokovnjake, ki sodelujejo pri uresničevanju individualnega načrta pomoči otroku in družini, ki ga pripravi multidisciplinarni tim. V okviru zgodnje obravnave se otroka v vrtcu obravnava celostno in procesno, glede na njegove potrebe. Posebno pozornost moramo nameniti tudi razvijanju otrokovih socialnih in komunikacijskih veščin ter prilagoditvenih spretnosti, da se bo lahko čim bolje vključili v vrtec in širšo družbo. Strokovne delavke, ki so sodelovale v fokusni skupini, so poudarile, da otroke ciljno, vendar s senzibilnostjo pripravljajo, da lahko potem v socialnih interakcijah z vrstniki iz rednih oddelkov doživljajo pozitivna čustva. Otroci s PP so namreč pogosto senzorno preobčutljivi in premalo fleksibilni, da bi se lahko samoiniciativno vključili v običajno dinamiko vrtca, prav tako pa tudi njihovi vrstniki potrebujejo varne in sproščene vsakodnevne priložnosti ter izkušnje za vstopanje v igro in odnos z njimi. V mnogih vrtcih so uspeli razviti povsem naravno sobivanje oddelkov, ponekod pa so oddelki s PP še izolirani od ostalega vrtca in se z vrstniki ne povezujejo pri vsakdanjih rutinah ter igri.

Ugotavljamo torej, da so oddelki s prilagojenim programom, ki so vklju-

čeni v redne vrtce, dober način inkluzivne predšolske vzgoje otrok s PP, vendar pa morajo biti za to zagotovljeni ustrezni pogoji. Ti vključujejo tako prostorsko kot kadrovsko ustreznost vrtca ter pripravljenost za izgrajevanje inkluzivnega ozračja in inkluzivnih kompetenc pri strokovnih delavcih, otrocih in starših. Vrtci, ki pod eno streho združujejo otroke z in brez posebnih potreb ter imajo oddelke s prilagojenim programom, omogočajo več priložnosti za razvoj psihosocialnih in komunikacijskih kompetenc otrok pa tudi odraslih. Kakovostno sodelovanje rednih in prilagojenih oddelkov pa je, glede na Incheonsko deklaracijo, pravi pokazatelj kakovosti vzgojno-izobraževalne institucije (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization 2015).

Podporo vzpostavljanju oddelkov s prilagojenim programom v okviru rednih vrtcev in inkluziji v najzgodnejšem razvojnem obdobju moramo zagotavljati tudi v sistemu usposabljanja študentov, bodočih vzgojiteljev ter specialnih in inkluzivnih pedagogov, ki v praksi potrebujejo tudi kompetence za oblikovanje inkluzivnega vzgojno-izobraževalnega okolja in razvijanje pristopov, ki bodo vsem deležnikom omogočali razvoj veščin za medsebojno komunikacijo, povezovanje in sodelovanje. Z raziskavo, v kateri smo se omejili na strokovne delavce, ki so zaposleni v oddelkih PPRV, se odpirajo številna nova vprašanja. Zagotovo bi bilo smiselno ugotoviti, kakšna stališča imajo do vzpostavljanja oddelkov s prilagojenim programom v rednih vrtcih vodje vrtcev in strokovni delavci, zaposleni v rednih oddelkih vrtca. Predvsem pa bi bilo treba poglobljeno raziskati pogoje in potrebe za kakovostno izvajanje teh programov.

Literatura

- Ainscow, M. 2005. »Developing Inclusive Education Systems: What Are the Levers for Change?« *Journal of Educational Change* 6 (2): 109–124.
- Batchelor, D., in H. Taylor. 2005. »Social Inclusion the Next Step: User-Friendly Strategies to Promote Social Interaction and Peer Acceptance of Children with Disabilities.« *Australasian Journal of Early Childhood* 30 (4): 10–18.
- Dolenc, P. 2023. »The Role of Mindfulness and Resilience in Predicting Job Burnout among Slovenian Primary School Teachers.« *V Vzgoja in izobraževanje med preteklostjo in prihodnostjo*, uredilje A. Istenič, M. Gačnik, B. Horvat, M. Kukanja Gabrijelčič, V. R. Kiswarday, M. Lebeničnik, M. Mezgec in M. Volk, 13–30. Koper: Založba Univerza na Primorskem.
- Drljič, K. 2022. »Izzivi zgodnje obravnave predšolskih otrok.« *V Vzgoja in izobraževanje predšolskih otrok prvega starostnega obdobja*, uredile S. Čotar Konrad, B. Borota, S. Rutar, K. Drljič in G. Jelovčan, 189–210. Koper: Založba Univerze na Primorskem.

- Evropska agencija za izobraževanje oseb s posebnimi potrebami in inkluzivno izobraževanje. 2015. »Stališče Agencije glede sistemov inkluzivnega izobraževanja.« <https://www.european-agency.org/sites/default/files/PositionPaper-SL.pdf>.
- Evropska agencija za izobraževanje oseb s posebnimi potrebami in inkluzivno izobraževanje. 2017. *Inkluzivna predšolska vzgoja: novi vpogledi in orodja – končno zbirno poročilo*. Uredili M. Kyriazopoulou, P. Bartolo, E. Björck-Åkesson, C. Giné in F. Bellour. Odense: Evropska agencija za izobraževanje oseb s posebnimi potrebami in inkluzivno izobraževanje.
- Florian, L. 2008. »Inclusion: Special or Inclusive Education Future Trends.« *British Journal of Special Education* 35 (4): 202–208.
- Globačnik, B. 2012. *Zgodnja obravnava*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Gülay Ogelman, H., in Z. Seçer. 2012. »The Effect Inclusive Education Practice during Preschool Has on the Peer Relations and Social Skills of 5–6-Year Olds with Typical Development.« *International Journal of Special Education* 27 (3): 169–175.
- Jakič Brezočnik, M., P. Šoln Vrbinc in K. Švalj. 2017. »Izzivi za sistemsko ureditev zgodnje obravnave otrok v Republiki Sloveniji.« *Šolsko svetovalno delo* 21 (1): 4–15.
- Kermauner, A., in J. Plazar. 2019. *Prilagojeni pripomočki in metode pri vzgojno-izobraževalnem delu z otroki s posebnimi potrebami*. Nova Gorica: Educa.
- Kiswarday, V. R., in K. Drljić. 2016. »Razvijanje rezilientnosti študentov preko doživljanja izkušnje inkluzije na pedagoški praksi.« *Revija za elementarno izobraževanje* 9 (3): 53–73.
- Kiswarday, V. R., in M. Rejc. 2022. »Pripomočki za vzgojitelje za detekcijo otrok z avtizmom v prvem starostnem obdobju (1–3).« V *Vzgoja in izobraževanje predšolskih otrok prvega starostnega obdobja*, uredile S. Čotar Konrad, B. Borota, S. Rutar, K. Drljić in G. Jelovčan, 189–210. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- Komisija za prenavo vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami. 2006. »Kurikulum za vrtce v programih s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za otroke s posebnimi potrebami.« Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje, Ljubljana.
- Lobe, B. 2006. »Združevanje kvalitativnih in kvantitativnih metod: stara praksa v novi preobleki?« *Družboslovne razprave* 22 (53): 55–73.
- Loughran, B. S. 2012. »Inclusion and Social Cohesion in USA.« V *Inkluzija v sodobni šoli*, uredila D. Hozjan in M. Strle, 169–210. Koper: Univerzitetna založba Annales.
- Mars, K. 2024. »Vzpostavljanje inkluzivno naravnanih oddelkov s prilagojenim programom za predšolske otroke znotraj rednih vrtcev.« Magistrsko delo, Univerza na Primorskem.

- Ministrstvo za šolstvo in šport. 2011. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Uredila J. Krek in M. Metljak. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Nores, M. in W. S. Barnett. 2010. »Benefits of Early Childhood Interventions Across the World.« *Economics of Education Review* 29 (2): 271–282.
- OECD. 2015. *Education at a Glance 2015: OECD Indicators*. Pariz: OECD Publishing.
- Panerai, S., M. Zingale, G. Trubia, M. Finocchiaro, R. Zuccarello, R. Ferri in M. Elia. 2009. »Special Education Versus Inclusive Education: The Role of the TEACCH Program.« *Journal of Autism and Developmental Disorders* 39 (6): 874–882.
- Porter, L. 2002. *Educating Young Children with Special Needs*. London: Chapman.
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o normativih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje. 2023. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 82. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2023-01-2539>.
- Schmidt, M. 1999. »Prihodnost inkluzivnih šolskih programov.« *Sodobna pedagogika* 50 (5): 128–138.
- Sklepi Sveta in predstavnikov vlad držav članic, ki so se sestali v okviru Sveta, o vključujoči različnosti, ki omogoča dostop do kakovostnega izobraževanja za vse (2017/C 62/02). 2017. *Uradni list Evropske unije*, št. C 62: 3–7.
- Skvarč, M. 2022. »Moč kolegalnih hospitacij.« *V Opazovati, povezovati, sodelovati, učiti se drug od drugega*, uredili S. Mršnik in J. Bone, 100–105. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Soriano, V., in M. Kyriazopoulou, ur. 2010. *Zgodnja obravnava v otroštvu: napredek in razvoj 2005–2010*. Bruselj: Evropska agencija za razvoj izobraževanja na področju posebnih potreb.
- Stipanič, J., Lah, U. in Žunič, D. 2014. Navodila za slepe in slabovidne učence z motnjami v duševnem razvoju v posebnem programu vzgoje in izobraževanja. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Štemberger, T., in N. Vesel. 2016. »Kako strokovni delavci vrtca vrednotijo stalno strokovno izpopolnjevanje kot element svojega profesionalnega razvoja.« *Andragoška spoznanja* 22 (1): 85–97.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 2015. »Incheon Declaration: Education 2030: Towards Inclusive and Equitable Quality Education and Lifelong Learning for All.« <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002338/233813M.pdf>
- Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (ZOPOPP). 2017. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 41. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2017-01-2065>.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP). 2000. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 54. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2000-01-2496>.

Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok (ZVVPO). 1980. *Uradni list Socialistične Republike Slovenije*, št. 5. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-QDWRXETB/e0883e56-1b23-4aa6-837c-de8004af2c30/PDF>.

The Inclusion of the Youngest: The Importance of Establishing Departments with an Adapted Programme within Regular Kindergartens

A core value of an inclusive society, which is also highlighted in the Act on Integrated Early Treatment of Preschool Children with Special Needs (2017), is ensuring that children with special needs and their families receive the earliest possible, professional and integrated treatment in their local communities. In this spirit, it makes sense to promote the establishment of adapted units for preschool children within regular kindergartens and to enable families to remain connected to their environment and peers. In this paper, we present some of the conditions for setting up such adapted units and the results of an empirical study which sought to gain insight into the experiences of professionals working in adapted units in regular kindergartens. Through a questionnaire completed by 60 female professionals and in-depth interviews with four of them, we found out about their views of integration, but also about the partly unsatisfactory conditions. This obliges us to increase our concern for the ecosystemic development of conditions for the successful inclusion of the youngest.

Keywords: inclusion, pre-school children with special needs, adapted pre-school education programme, conditions